

Mykola Riabchuk Консолідація

Півтора роки тому, у квітні–2010, мені трапилася нагода перекинутися неформально кількома фразами з одним впливовим західноєвропейським послом у Києві. Моє запитання було досить простим: "Як ви можете спокійно толерувати все те, що довкола діється?.."

Я мав на увазі насамперед, звісно, державний переворот, здійснений ре?іоналами у парламенті невдовзі після інав?урції Віктора Януковича. Тоді, нагадаю, вони не лише сформували абсолютно неле?ітимний, антиконституційний уряд за допомогою так званих депутатських "тушок", а й спритно зачистили Конституційний суд, замінивши не надто зговірливих суддів кмітливішими. Тож подальша ле?ітимізація державного перевороту цим специфічним органом була вже суто справою техніки.

Поважний посол поблажливо посміхнувся на мої ар?ументи і мовив: "Ну, так, але ж ви знаєте, що й попередній уряд не був взірцем законослухняності..."

Приблизно такою, гадаю, була тогочасна позиція більшості європейський урядів щодо подій в Україні. Хоч і не зовсім моральна та послідовна, вона все ж не була цілком безпідставною. Помаранчеві лідери примудрилися за п'ять років не лише скомпрометувати націонал–демократичні ідеї та ідеали в самій Україні, вони ще й успішно скомпрометували саму Україну в очах міжнародної спільноти. Їхня безрадянність, неефективність та суїцидно–параноїдальні міжусобиці доводили навіть найбільших симпатиків України до безпросвітнього розпачу.

А проте професійні політики вибудовують свої судження та практичні дії не лише на емоціях, а й на певних виразно усвідомлюваних реаліях.

По–перше, в політичному плані помаранчева Україна не відрізнялась істотним чином від балканських держав після падіння в них комунізму. Низька суспільна взаємодовіра та схильність до самогубчих міжусобиць були притаманні тою чи тою мірою їм усім. Усі ці країни потребували зовнішнього арбітра — *third-party enforcement* ("примус із боку третьої сторони") — для досягнення мінімального суспільного компромісу та здійснення необхідних інституційних реформ. Якщо б Євросоюз одразу по революції запропонував Україні довготермінову перспективу членства, він отримав би ефективний важіль впливу на українську політику, а Росія втратила би можливість заповнювати наявний геополітичний вакуум своєю деструктивною діяльністю. Натомість Євросоюз запропонував Україні яловий План дій у рамках так званої

Європейської політики сусідства, приготовлений ще задовго до Помаранчевої революції — для авторитарного режиму Леоніда Кучми. Якщо ЄС заслуговує похвали за відносний успіх посткомуністичної трансформації на Балканах, він так само — із подібних причин і тією ж мірою — заслуговує докорів за українську поразку.

По-друге, хоча помаранчевий уряд і справді не був взірцем законслухняності, він виглядає на тлі своїх нинішніх канібальських спадкоємців цілком по-ве?етаріанськи. Уже сам той факт, що помаранчевий уряд був глибоко розколотий і займався головним чином внутрішніми розборками, а не розборками з тогочасною "ре?іональною" опозицією, робить тодішню ситуацію кардинально відмінною від теперішньої — коли практично вся влада зосереджена в одних, абсолютно неперепірливих щодо засобів її здійснення, руках. Простіше кажучи, екс-президент Віктор Ющенко не виявляв ані особливих нахилів, ані, тим більше, здібностей до монополізації влади в стилі Кучми чи Януковича; не використовував він і підконтрольної йому Служби безпеки для переслідування політичних опонентів, не обмежував свободи мас-медій, свободи зібрань та мітин?ів, не нацьковував податкової служби на своїх політичних противників, не маніпулював виборами тощо. Щодо ж до екс-прем'єра Юлії Тимошенко, то вона, безумовно, мала і відповідні нахили, і відповідні здібності, а проте не мала відповідних можливостей, бо ж усі її ініціативи ефективно обмежували не лише опозиція, а й президент, котрий часто грав проти неї в одній команді з ре?іоналами.

І по-третє, всю цю дисфункціональну демократію, так званий вимушений плюралізм (pluralism by default) можна було направити двома способами: або усунувши дисфункціональність — через відповідні інституційні реформи та запровадження верховенства права, або ж усунувши саму демократію — через зосередження всіх гілок влади в руках авторитарного президента, — що, власне, і відбулося за півтора року Януковичевого правління. Захід, схоже, настільки втомився від українського політичного хаосу й інституційної дисфункціональності, що з полегшенням сприйняв обіцянку нової влади навести сякий-такий лад і здійснити давно назрілі реформи в країні, пригнобленій світовою економічною кризою, внутрішніми політичними міжусобицями та безупинними російськими інтри?ами. За відсутності, однак, чіткої червоної лінії ре?іонали сприйняли втомлену поблажливість Заходу як мовчазний дозвіл на монополізацію влади під ма?ічними гаслами "порядку" й "реформ".

За півтора року вони згорнули всі ті громадянські свободи, які за Ющенка видавалися samozрозумілими і якими самі ре?іонали в "опозиційній" ролі охоче користувалися; вони відновили цензуру, особливо на телебаченні; знов поклали на СБУ звичні функції советського К?Б щодо стеження і залякування політичних опонентів; знов почали використовувати податкову інспекцію та поліцію для політичного тиску, зокрема щодо "нелояльного" бізнесу; вони звели нанівець функції непідконтрольного їм Верховного Суду, передавши їх натомість кишеньковій Вищій раді юстиції; скасували, всупереч конституції, місцеві вибори і перепризначили їх на зручніший для себе термін; уклали юридично сумнівні "Харківські угоди" з Росією і ратифікували їх із найбезсоромнішими процедурними порушеннями; ще раз використали маріонетковий Конституційний суд для скасування конституційних змін 2004 року і повернення Януковичу султанської

влади, і так далі й тому подібне.

У цьому контексті широкомасштабне використання "вибіркового правосуддя" для розправи з політичними опонентами, зокрема з Юлією Тимошенко та чільними представниками її команди не повинно занадто нас дивувати. Віктор Янукович і його кліка насправді цілком послідовні в реалізації своєї стратегічної лінії, спрямованої на максимальну консолідацію режиму, монополізацію всіх ресурсів та ліквідацію всіх потенційних суперників, у яких вони вбачають реальну загрозу своєму домінуванню. Сам той факт, що Тимошенко отримала не лише 7 років ув'язнення, а й три роки заборони обіймати державні посади, виразно вказує на бажання режиму виключити її із президентських виборів не лише 2015, а й 2020 року, гарантуючи тим самим Януковичу особисту безпеку принаймні на найближчих півтора десятиліття.

Тож чому такий галас зчинився на Заході довкола саме цієї справи? Чим ув'язнення Тимошенко є обурливішим за парламентський переворот 2010 року, що його Захід проковтнув, навіть не скривившись? Або за безцеремонне фальшування торішніх місцевих виборів? Або за цинічне "відновлення" кучмівської конституції руками маніпульованих із президентської адміністрації "конституток"? Чим доля Юлії Тимошенко важливіша від долі Юрія Луценка та інших політв'язнів, яким ре?іональна зграя банально мстить за хвилиний переляк часів Помаранчевої революції? Чому десятки людей, яких доблесні лицарі Хорошковського й Мо?ільова незаконно ув'язнюють і тортурують на допитах, не викликають подібного співчуття з боку Євросоюзу?

Тимошенко — як головний суперник Януковича 2010-го і, потенційно, 2015 року — є, поза сумнівом, статтю знаковою. Її ув'язнення — це та червона лінія, переступивши яку, Янукович із клікою змушені будуть відповідати не тільки за це, а й за всі інші свої безчинства. Надто довго європейські політики посилали Януковичеві си?нал, якого він, схоже, так і не зрозумів, а якщо й зрозумів, то демонстративно зі?норував. Можна вважати це дурістю, як стверджують ледь не всі коментатори, хоча насправді є в цьому своя — суто мафійна — логіка і своя — достатньо очевидна — послідовність. Тимошенко ув'язнено не тому (а точніше — не тільки тому), що вона загрожує Януковичу особисто, а тому що загрожує тому космосу, тому світоустрою, який він собі вибудовує і в якому планує насолоджуватися не лише матеріальним, а й психологічним комфортом. За великим рахунком, уже самих спроб Юлії Тимошенко відібрати у нього Міжгір'я має бути цілком достатньо, аби засудити її позитивно за всіма можливими статтями Кримінального кодексу.

В цьому сенсі ув'язнення Тимошенко має суто ритуальний характер — як і, скажімо, додатковий термін для Ходорковського, як і вбивство Політковської саме в день народження Путіна, як і отруєння Литвиненка не яким-небудь ціанідом, а неодмінно полонієм. Міфологічні дії не визначаються традиційною логікою й не підпадають під звичні критерії раціональності. Для розуміння постсоветських режимів не досить політологічних підручників; бажано ще й почитати теорію міфа (Леві-Строса, наприклад, чи Мелетинського), а також добру документальну книжку про італійську, американську чи якусь іншу (хоч би й донецьку, якщо така є) мафію.

Звільнення Тимошенко — чи за амністією, чи в інший спосіб — нічого не дасть Януковичу, як і нічого не дало б її гіпотетичне утримання на

свободі, оскільки раніш чи пізніш йому все одно довелося б переступити червону лінію — як не цю, то іншу, і все одно довелося б відповідати перед обуреними європейцями за ту останню краплю, яка неодмінно перепопила б їхнє терпіння, а відтак і за всі попередні краплі, як і подальші. Загальна логіка розвитку Януковичевого режиму, загальний триб його мислення насправді не передбачають істотно іншої траєкторії. А тому нарікати на його дії — це все одно що критикувати "не той" напрям вітру чи, скажімо, обурюватися діями тигра, який харчується антилопами, а не зеленою травичкою.

Віктор Янукович, попри всю внутрішню й міжнародну критику, рухатиметься виключно вперед, тобто в той бік, який видається йому "передом": зміцнюватиме свою авторитарну владу, ув'язнюватиме опонентів, фальсифікуватиме вибори, посилюватиме тиск на громадянське суспільство та залишки незалежного бізнесу. Ані сам президент, ані його найближчі соратники неспроможні змінити теперішньої політики, оскільки просто не розуміють, що вона може бути якоюсь іншою, а якщо й розуміють, то всі їхні підставові інстинкти опираються самогубчій вимозі грати за правилами. Ці люди керували Донбасом саме такими методами, і саме їм завдячують своїм нинішнім успіхом, владою та багатством. Тож чому раптом вони мають від цих звичних методів відмовлятися? Провінційні "еліти" досить слабо собі уявляють західний світ, зате знають більш-менш, як діє влада в Росії та інших постсовєтських державах. Приблизно так вона має діяти й в Україні та цілому світі. А всі теревені про демократію та права людини — то лише хитрощі Заходу, який хоче накинути незахідним лохам свої правила гри. Не на таких натрапили! Українські пацани чітко знають, що насправді в цілому світі, як і у нас, на Донбасі, сила ламає право, переможець отримує все, а мета виправдовує засоби. Західні хитруни просто краще навчилися вдавати, ніби це не так.

Януковичів режим, звісно, намагатиметься уникнути міжнародної ізоляції, і тому блефуватиме й далі на тему своїх абсолютно фіктивних "євроінте?раційних" планів; намагатиметься також шантажувати Захід погрозами ре-інте?рації із Росією; зрештою, пробуватиме виміняти сьгоднішніх політв'язнів, наче заручників, на ті чи ті поступки від ЄС. Проте жодних істотних змін у способі мислення й поведінки цих людей очікувати не варто. І чим швидше Захід це зрозуміє, тим краще. Справді рішучі санкції щодо режиму можуть у принципі спричинити його певне розшарування, спонукаючи тих олігархів, котрі тісно пов'язані з Заходом, зробити ставку на альтернативні постаті й політичні партії, аби уникнути подальшої білорусизації України та її міжнародної ізоляції. Вони можуть підтримати, принаймні потайки, зусилля громадянського суспільства, спрямовані на зміну режиму в парламентських виборах 2012 та президентських виборах 2015 року. Навряд чи ці вибори будуть цілком чесними, а все ж, імовірно, будуть іще відносно вільними й конкурентними.

Якщо суспільство не зможе їх виграти, належно змобілізувавшись, в Україні відбудеться остаточна консолідація авторитаризму за російсько-білоруським зразком. Подальші вибори в Україні відтак матимуть уже не більшу сенсу, ніж у Лукашенківській Білорусі чи карімовському Узбекистані. Такі режими теж рано чи пізно падають, але ціна їхнього падіння є для всієї країни незрівнянно вищою, не кажучи вже про ціну їхнього багатолітнього перебування при владі.

Published 2011-10-28

Original in English

First published in Західна аналітична група, 28.10.11,

<http://zgroup.com.ua/print.php?articleid=4974>; Eurozine (English version)

(c) Микола Рябчук / Західна аналітична група

(c) Eurozine